तत्र दृश्यः। [हेमच०। देश+स्वार्थे क। २देशशब्दार्थे

देशक त्रि० दिश–कर्त्तरि ण्वुल्। १उपदेष्टरि अनुशास्तरि

देशकारा(री) स्त्री रागिणीभेदे सङ्गीतशास्त्रम्। इयं च मेघरागस्य भार्या

देशधर्म्म पु० देशादृरूपः धर्मः। देशोचितधर्मे स च "यस्मिन् देशे य आचारः पारम्पर्यक्रमागतः" मनूक्तः "देशधर्मान् जातिधर्मान् कुलधर्मांश्च शाश्वतान्। पाषण्डगणधर्मांश्च शास्त्रेऽस्मिन्नुक्तवान् मनुः" मनुः शास्त्रविरोधस्थले देशधर्मः परित्याज्यः यथाह आ०ग्ट० सू० १।७ १ नारायणोपाध्यायः "वैदेहेषु सदाएव व्यवायोदृष्टः गृहे तु "ब्रह्मचारिणौ त्रिरात्रमिति" ब्रह्मचर्यं विहितं तत्र गृह्योक्तमेव कर्म कुर्यात् न देशधर्मेमिति"।

देशना स्त्री दिश–णिच्–युच्। नियोगे विध्यादौ "एकोद्दिष्टादिश्राद्धादौ ह्यासद्वद्धादि देशना" ति०त०व्याख्यः।

देशपरिच्छिन्न त्रि० ३त०। अधिकरणैकदेशवर्तिनि सर्वाव्यापिनि। यथा संयोगादि।

देशभाषा स्त्री देशप्रचलिता भाषा शा०त०। तत्तद्देशेषु प्रचलितभाषायाम् मातृभाषायाम्। "कुशला देशभाषासु जल्पन्तोऽन्योन्यमीश्वराः" भा०श० ४६ अ०।

देशराजचरित न०गद्यपद्यमयात्मके चम्पूभेदे सा०द०

देशरूप न० दिश–कर्मणि घञ् देशस्य दिश्यमानस्य उचितस्य रूपम्। उचिते समञ्जसे अमरः "लघुना देशरूपेण पन्थयोगेन भारत!" भा०शा०१०७अ०। देश+प्रशंसायाम् रूपप्। २प्रशंसिते देशे च।

देशाख्यो स्त्री रागिणीभेदे सा च हिन्दोलरागस्य द्वितीय भार्या संगीतशास्त्रम्।

देशान्तर न० अन्यो देशः मयूर०स०। १देशभेदे तच्च स्मृतौ परिभाषितं यथाह वृद्धमनुः

"वाशो यत्र विभिद्यन्ते गिरिर्वा व्यवधायकः। महानद्यन्तरं यत्र तद्देशान्तरमुच्यते। देशनामनदीभेदाल्लिकटोऽपि भवेद् यदि। तत्तु देशान्तरं प्रोक्तं स्वयमेव स्वयम्भुवा। दशरात्रेण या वार्त्ता न श्रूयेताथवा पुनः"। बृहस्पतिः "देशान्तरं वदन्त्येके घटियोजनमायतम्। चत्वारिंशद्वदन्त्येके त्रिंशदेके तथैव च" "इत्युक्तसुनिश्चयवचनोक्तरागादियोजनादिभेदसामञ्जस्यार्थमेवं व्याख्यायते त्रितयवैशिष्ट्ये त्रिंशद् योजनाभ्यन्तरे, द्वितीयवैशिष्ट्ये तदुपरि, एकवैशिष्ट्ये चत्वारिंशद्योजनोपरि, वाशीगिरिमहानद्यन्तरितत्तद्भेदाभावेऽपि घटियोजनोपरि, वैदेश्यमिति शुद्धिचिन्तामणिः" शु०त०रघु०। "देशान्तरगते प्रेते" शु०त० "क्लीबे देशान्तरगते पण्डिते भिक्षुकेऽपि वा। योगशास्त्राभियुक्ते च न दोषः परिवेदने" उ०त०गातातपः

भूगोलस्थमध्यरेखातः पूर्वापरस्थे उत्तरदक्षिणस्थे वा योजनविशेषान्तररूपे चरसंज्ञके २पदार्थे तत्स्वरूपं सि०शि० उक्तं तच्च चरशब्दे ८६८पृ० दर्शितम्। अधिकमत्र सि०शि० उक्तं तत्रादर्शितं दर्श्यते

"यल्लङ्काप्रायनीपुरोपरि कुरुक्षेत्रादिदेशान् स्पृशत् सूत्रं मेरुगतं बुधैर्निगदिता सा मध्यरेखा भुवः" भू० "अतोपपत्तिर्गोले इदानीं देशान्तरमाह" प्रमिता० "यत्र रेखापुरे स्वाक्षतुल्यः पलस्तन्निजस्थानमध्यस्थितैर्योजनैः। खेटभुक्तिर्हृता स्वभूवेष्टनेनोद्धृता प्राग्घटं खं तु पश्चाद् ग्रहे" भू० "अतोपपत्तिस्तैराशिकेन गोलेऽभिहिता च। इदानीं देशान्तरघटिका आह" प्रमि० "प्राग्भूविभागे गणितोत्थकालादनन्तरं ग्रस्तग्रहणं विधोः स्यात्। आदौ हि पश्चाद्विवरे तयोर्यौ भवन्ति देशान्तरनाडिकास्ताः। तद्भग्नं स्फुटं घटिहृतं कुदत्तं भवन्ति देशान्तरयोजनानि। घटीगुणा घटिहृता द्युभुक्तिः स्वर्णं ग्रहे चोक्तवदेव कार्यम्। अर्कोदयादूर्द्ध्वमधश्च ताभिः प्राच्यां प्रतीच्यां दिनपप्रवृत्तिः। ऊर्द्ध्वं तथाधश्चरनाडिकाभी रवावुदग्दक्षिणगोलयाते" भू०। "यः किल मध्यरेखाया अपरिज्ञानात् ततः प्राक् पश्चाद्वा स्थितोऽस्मीति न वेत्ति तेनैवं ज्ञातव्यम्। विधुग्रहणदिने घटिकायन्त्रेण स्पर्शकाले रात्रिगतं ज्ञेयम्। अथ च गणितेन स्पर्शकालो ज्ञेयः। गणितोत्थकालादनन्तरं ग्रस्तग्रहणं यदि दृष्टं तदा द्रष्टा रेखातः प्राग्भूविभागे। यतो द्रष्टा यथा यथा रेखातः प्राग्व्रजति तथा तथा रेखोदयात् प्रागेवार्कोदयं पश्यति। इतोऽन्यथा चेत् तदा पश्चाद् द्रष्टा। दृग्ग्रहणग्रहणकालयोरन्तरं देशान्तरघटिकास्ताभिर्गुणं घटया हृतं स्वभूवेष्टनम् एवमनुपाताद्देशान्तरयोजनानि। अथ वा किं योजनैः। यदि घटीघट्या गतिर्लभ्यते तदा देशान्तरघटीभिः किमिति०। एवं यत् फलमुत्पद्यते तत् प्राग्घटं पश्चाद्घटमिति युक्तमुक्तम्। तथा प्राच्यां ताभिर्घटीभिर्दिनवारप्रवृत्तिरर्कोदयादूर्द्ध्वं भवति। प्रतीच्यां तु तत्रादधः। यतो लङ्कोदये वारादिः। अतएव च रवावुत्तरगोलस्थे चरार्द्धघटिकाभिरूर्द्ध्वम्। यतस्तदोन्मण्डलं क्षितिजादूर्द्ध्वम्। इत्यर्थे